

AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE'DE COVID-19 SONRASI GENELDE EKONOMİ, ÖZELDE KÜÇÜK VE ORTA BOYLU İŞLETMELERE BİR BAKIŞ

Mehmet Sinan TUĞRUL¹

ÖZET

Covid-19 korona virüsünden kaynaklanan bulaşıcı hastalık, öncesinde bölgesel bir salgın olarak başlamış ardından Dünya Sağlık Örgütü (*WHO - World Health Organisation*) tarafından küresel pandemi olarak kabul edilmiştir. Yeni nesil koronavirüsün etkilerine göre insanlar bazı alışkanlıklarını değiştirmek zorunda kalmış olup, gelecekte de toplumların davranışlarında değişikliklere yol açacağı öngörülmektedir. Virüsten kaynaklanan bulaşıcı hastalığın yayılımı devam ederken, hükümetler kamu sağlığını korumak için farklı yöntemler ve stratejiler uygulamışlardır. İktisadi açıdan bakıldığında virüsün yol açtığı pandemi dünya ekonomik dengelerini öngörülemez hale getirmiş ve önemli ölçüde mali kayba yol açmıştır. Ekonomide para kısaca; bir devletin teminatı altında basılan, mal veya hizmetin el değiştirmesi için bir araçtır. Bu açıdan bakıldığında sağlık sektörünün dahi maddi

¹Doktora Adayı, İstanbul Üniversitesi, Avrupa Birliği Ana Bilim Dalı,
E-posta: sinantugrul@outlook.com

olarak sürdürülebilirliği için ihtiyaç duyulan yatak, serum, iğne ve benzeri elzem, virüsten kaynaklı pandemi yaratan bulaşıcı hastalığı direkt ve dolaylı ilgilendiren ihtiyaçların karşılanabilmesi için gereklidir. Bu bağlamda iktisadi açıdan bakıldığında her ne kadar virüs süresince sağlık ön planda olsa da insanların önce sağlık ekipmanları, emtiaları ardından diğer ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için, virüsün sebep olduğu güvensizlik ortamında yenilenecek ekonominin tekrar dengeye kavuşması gerekmektedir. Şüphesizdir ki, sağlık ekipman ve teçhizatlarının dahi temin edilebilmesi ekonomik döngüye bağlıdır. Bu makalede Covid-19 sonrası genel olarak işletmeler, özel olarak KOBİ'ler açısından farklı bir perspektifle bakış açısı sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Avrupa Birliği, Covid 19, İşletme, KOBİ, Pandemi, Sürdürülebilirlik.*

KORONAVİRÜS AİLESİNDEN ÇIKAN YENİ TİP VİRÜS: COVID-19

Öncesinde 2019-nCoV olarak adlandırılan Covid-19 virüsünün 2019 sonunda Çin'de ortaya çıktığı düşünülmektedir. Koronavirüsler hayvanlar arasında dolaşır. Ancak bazı türlerinin insanı etkilediği, sonrasında da insandan insana bulaşmaya devam ettiği bilinmektedir. Bulaşma yolu için tam bir bilgi olmamakla beraber esas itibarı ile hapşırma, öksürme ve benzeri salgı transferi yolu ile bulaştığı bilinmektedir (Eu Delegation To Turkey, 2020).

Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı elektronik kaynaklarında 2019 sonlarında solunum yolu hastalıkları olan bir grup üzerinde yapılan çalışmalar sonucu 13 Ocak 2020 tarihinde Çin'in Vuhan eyaletinde

tanımlandığı yer alır. Kronik bir rahatsızlığı olan ve 60 yaş üzeri kişilerin daha çok etkilendiği bilinmektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020).

Farklı kaynaklara da bakıldığında genel olarak (Covid-19) Corona virüs 2019'un yaz aylarından başlayıp 2020'ye kadar olan bir zamanda tanımlanmadan devam ettiği ve ardından 2020'nin başında da yeni tip virüs olarak tanımlandığı ve kontrol altına alınmaya çalışıldığıdır. Tablo 1'de Türkiye için 12/07/2020 tarihli haftalık verilere bakıldığında Türkiye'deki toplam ölümlerin belirli bir yaş grubunun üzerinde olduğunu görölmektedir.

HASTALIK İLE İLGİLİ KONU ÖZELİNDE VERİLER

Ölüm sayılarına bakıldığında daha önce değindiğimiz gibi ağırlıklı erkek nüfusu ve yaşlı nüfus daha fazla risk altındadır. İstatistikler ile durum tespitinde; vefat edenlerin yüzde 62,2'si erkek, yüzde 37,8'i kadındır. Covid-19 nedeni ile tespit edilen ve ölümlle sonuçlanan 65 yaş üstü vakalarda yüzde 70,4 gibi bu yaş grubunun daha fazla risk altında olduğunu göstermektedir. Vaka sayılarının yüzde 11'inin olduğu 65 yaş üstü grupta, ölüm oranlarının yüzde 70,4 olması sağlık açısından önemli bir husustur (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020).

	Yaş Grubu							
	<2	2-4	5-14	15-24	25-49	50-64	65-79	80+
Erkek	3	1	2	2	244	890	1.454	738
Kadın	2	0	3	6	101	334	842	741
Toplam	5	1	5	8	345	1.224	2.296	1.479

Tablo 1: 12/07/2020 tarihi itibari ile Cinsiyet ve Yaş Grubuna Göre Onaylanmış COVID-19 Ölüm Sayısı, Türkiye (T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü, 2020)

Avrupa Birliği ekonomik sisteminde KOBİ'ler özel önem arz etmektedir ve iş dünyası ve ekonominin omurgası olarak görülür. KOBİ; Avrupa Komisyonu tarafından 250 kişiden az çalışanı olan yıllık cirosu 50 milyon euro veya bilançosu 43 milyondan fazla olmayan işletmelerdir. Bu işletmeler kendi içinde mikro, küçük ve orta büyüklük olarak ayrılırlar. Bu ölçeğin dışındaki işletmelerde büyük işletmeler olarak geçerler (Eurostat, 2020).

COVID-19 SIRASI VE SONRASI SEKTÖRLERDE TEPKİLER VE ÖNLEMLERE İLİŞKİN ÖRNEKLER

Koronavirüs pandemisi çok sayıda insana ve dolayısı ile çok sayıda işleme zarar vermiştir. Bu durum farklı alanlarda da krizlere yol açmıştır. Ekonomi, eğitim, sağlık alanlarında küresel ve yerel olarak farklı derecelerde önlemler hazırlanmış ve uygulanmıştır.

Eğitim

Hibrit eğitim sistemi, dar tanımı ile çevrimiçi (online) eğitim ile sınıfta (yerinde) eğitimin harmanlanmış halidir. Eğitim alanında uzaktan eğitim tercihten çok zorunluluk haline geldiği düşünülürken en genel kabul görmüş olanı hibrit (karma-harmanlanmış) eğitim sistemidir (Vikipedi, 2020).

Sağlık

Sağlık alanında çeşitli zaman aralıklarında belirli grup hastaneler pandemi hastanesi olarak belirlenmiş ve bu alanda bir segmentasyon yapılmıştır (T.C. Sağlık Bakanlığı Hasta Hakları ve Tıbbi Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı, 2020).

Menkul Piyasalar

Bu kriz konularının arasında ekonomik kriz insanoğunun küresel geleceğe şüphe ile bakmasına yol açmış ve rasyonelliği sorgulansa da bir takım önlemler almaya zorlamıştır. Örneğin teminat karşılığı parasal genişleme çalışmaları sebebiyle devletler altına yönelmiştir. Kriz anında güvenilir liman olma özelliği ile bilinen altın, bireysel yönelmeyle beraber altın, Amerikan Doları bazında yükselmiştir. Bu süreçte davranışsal finans ve sürü psikolojisi terimlerinin de daha sıkça elden geçirileceği aşıkardır.

Daniel Kahneman 2002'de Nobel Ekonomi ödülünü kazanmış ve Davranışsal Finans'ın gelişiminde önemli rol oynamış bir psikologdur. Davranışsal Finans, bireylerin seçimlerinin kendi kişisel özellikleri veya anlık ruh hali gibi çeşitli sebeplere dayanabileceğini savunur.

Piyasalardaki seçimlerde “rasyonellik” kavramı sorgulanır. Davranışsal Finans; piyasalardaki hareketliliğe verilen tepkilerin, sezgisel hataların, anlık kararların da piyasaları etkilediğini öne sürer (Doğan & Faikoğlu, 2016, s. 2-6).

Finansal alanda sürü psikolojisi; yatırımcıların grup olarak birbirleri ile etkileşim içinde benzer işlemleri, benzer yönlerde yapmalarına denir (*Bülbül, 2008*). Bu doğrultuda piyasa içinde hareket eden tüm aktörler yeni referans noktaları ararken toplu olarak irrasyonel hareketler sergileyerek, kısmen daha rasyonel davranmaya çalışan aktörleri de etkileyebilirler.

Pandemi sırasında işletmelerin bazı alışkanlıklarının değişime uğradığı veya doğal yollarla bu yolda değişime uğramak zorunda kaldıkları görüldü. İşletmelerin sürdürülebilirliği birçok kritere bağlıdır. Ancak sonuç olarak maddi sürdürülebilirlik sağlanamazsa işletmenin ömrü uzun olmaz. Pandemi döneminde de belli bir kısım işletme kâr zarar analizi yaparak, işletme değişken giderleri ile yapabilecekleri kârı karşıladıkları zaman işletmelerini aktif etmemeyi tercih ettikleri gözlemlenmektedir. Büyük bir kısmı KOBİ’ler olmak üzere, halen aktif olan işletmeler olduğu kadar, işletmelerini resmi olarak kapatmasalar da pasif duruma geçen işletmeler vardır. Bu işletmeler de pasif durumdayken varsa birikimlerinin bir kısmını bir ek gelir elde etmek için para piyasalarında değerlendirme eğiliminde olduğu gözlemlenmektedir. Bu değerlerin de para piyasalarında ek volatilitenin sebeplerinden biri olduğu düşünülmektedir.

Şekil 1: Altın Ons Fiyatları - Tarih Aralığı: 01/01/2020-06/08/2020 (Url-1)

1 Ocak 2020'de 1.517 ABD doları olan ons altın, 16 Temmuz 2020'de 1.811 ABD doları civarında seyretmiştir. Şüphesiz ki bu piyasalara girişte parasal genişlemenin yanı sıra bireysel olarak alternatif gelir arayışlarının da payı vardır. Altın 06/08/2020'de anlık olarak 2.060 ABD doları seviyelerini görmüştür. Altın küresel çapta nakde çevrilebilen ve tüm dünyada ortak teminat olarak gösterildiğinden, süregelen krizde de kamu, özel sektör ve bireysel olarak ilk dokunulan emtia olma özelliğini daha da belirgin bir şekilde göstermiştir. Emtia kelimesinin kökeni Fransızca'dan gelmektedir. Meta'nın çoğul halidir (Ekizceleroğlu, 2017, s. 455; Aghaverdiyev, 2020, s. 3). Konumuz itibari ile işletmelere ve KOBİ'ler için bir çıkarım yaparsak; sağlık olmak üzere, bir sektördeki düzensizliğin, krizin; eğitim, lojistik gibi diğer sektörel işteğal alanlardaki etkisini de örnek olarak görmekteyiz.

Şüphesiz bu konuda çeşitli stratejiler izlenerek yeniden referans noktası yakalandıktan sonra bir dengelenme ve normalleşme sağlanacaktır. İktisadi açıdan belirli bir perspektif sağlanabilmesi için işletmelerin referans noktalarını bulmaları; pandemiden etkilenen her ülkenin totalde yerküre işletmelerinin de dengelenmesi için kamu ve özel

organizasyonlarca yönlendirmeleri gerekecektir ve halihazırda bunun denemeleri de görülmektedir. Bu aşamada ulusların likiditelerinin kontrol edilebilmesi ve ardından sürdürülebilir olması amacı ile en liberal modeller bile kısmen daha içe dönük, devletçi politikalar uygulamak zorunda kalmışlardır. Bu politikalara para politikaları da dahildir.

Çalışma ve İş Hayatı Hakkında

Eurostats verilerine göre Avrupa’da iş ile ilgili değerlerde ani düşüşler meydana gelmiştir. Örnek olarak çalışma piyasası, iş ve işsizlik, gerçekleştirilen örnek datalar (bilgileri) baz alındığında 2019 Avrupa Birliği – 27 ülke değerlerine (adet) göre Haziran 2019’da 313.493 iken takip eden aylarda değişen aylık adet sırası ile Temmuz 2019’da 314.088’ken, tam zamanı farklı kaynaklarda farklı yer olsa da 2019 sonu başlayan ve Ocak 2020 ortasında tanımlanan virüs zamanlamasını da kayda değer bir tarih olarak ele alırsak, Ocak 2020’de 355.633, Mart 2019’da 259.957’ye gerilemiştir. Özellikle daha önceki paragraflarda da yer aldığı gibi Tablo 2’de de görüldüğü gibi genel olarak Avrupa Birliği’ni olumsuz olarak etkilemiştir.

GEO/TIME	Haz.19	Tem.19	Ağu.19	Eyl.19	Eki.19	Kas.19	Ara.19	Oca.20	Şub.20	Mar.20
Avrupa Birliği*	313.493	314.088	386.124	312.775	393.908	340.837	298.353	355.633	287.715	259.957
Belçika	8.663	9.471	11.331	9.097	12.087	9.335	8.948	12.499	9.081	8.163
Bulgaristan	7.586	7.726	9.632	7.493	9.862	7.624	7.389	9.481	7.452	4.194
Çekya	11.621	11.590	14.806	11.741	14.807	11.754	11.660	14.802	11.647	9.543
Danimarka	5.850	5.823	7.222	5.801	7.037	5.747	5.297	6.982	5.657	5.611

GEO/TIME	Haz.19	Tem.19	Ağu.19	Eyl.19	Eki.19	Kas.19	Ara.19	Oca.20	Şub.20	Mar.20
Almanya**	41.485	42.009	53.576	39.575	58.148	65.952	34.697	:	:	:
Estonya	1.613	1.700	2.163	1.730	2.140	1.760	1.680	2.220	1.701	1.814
İrlanda	7.432	7.496	9.635	7.885	10.632	8.153	7.286	10.362	8.130	5.901
Yunanistan	12.858	12.294	15.309	12.623	14.624	11.922	12.334	14.642	11.391	11.269
İspanya	37.157	37.726	46.900	37.224	47.007	37.517	37.146	46.327	37.182	34.562
Hırvatistan	2.253	1.852	2.548	2.128	2.398	2.062	2.144	2.686	2.025	2.201
İtalya	30.990	31.096	39.336	31.372	39.012	31.732	31.461	39.686	30.044	27.122
Güney Kıbrıs	2.259	2.179	2.843	2.242	2.781	2.299	2.242	2.712	2.386	2.219
Letonya	2.123	2.065	2.767	2.228	2.574	2.130	2.162	2.723	2.161	1.733
Litvanya	3.495	3.652	4.445	3.450	4.175	3.357	3.535	3.963	3.001	2.972
Lüksemburg	1.405	1.397	1.937	1.628	1.969	1.526	1.343	2.039	1.496	1.485
Macaristan	12.634	12.679	13.342	12.999	12.904	13.042	12.658	12.785	12.854	10.698
Malta	1.249	1.281	1.430	1.192	1.561	1.297	1.184	1.728	1.265	1.459
Hollanda	26.789	25.761	27.600	27.091	27.610	25.143	22.675	29.286	25.472	25.345
Avusturya	10.108	10.359	12.841	10.125	13.083	10.302	10.118	13.089	10.281	10.201
Polonya	13.665	13.271	16.848	13.738	17.250	13.734	13.217	17.102	13.661	12.113
Romanya	13.782	13.615	17.541	13.853	17.453	13.944	13.534	17.577	14.286	12.630
Slovenya	3.136	3.387	5.182	2.825	5.185	3.476	2.724	5.197	3.712	2.189
Slovakya	5.358	5.262	6.415	5.334	6.538	5.635	4.775	6.377	5.471	4.687
Finlandiya	7.535	7.357	7.452	7.512	7.511	7.399	7.423	7.387	7.193	7.452
Birleşik Krallık	19.788	19.839	24.572	19.879	25.092	19.464	18.866	25.028	19.205	14.666
İzlanda	902	877	1.155	930	1.183	947	906	:	:	:
Norveç	6.308	6.337	7.753	6.385	7.982	6.139	6.255	7.675	6.113	6.437
İsviçre	2.765	9.622	14.602	2.167	13.263	12.234	1.435	13.964	11.770	2.021
Karadağ	1.537	1.465	1.750	1.451	1.787	1.358	1.465	:	:	:
Kuzey Makedonya	3.026	2.964	3.823	3.063	3.637	3.176	2.863	3.589	2.919	2.614
Sırbistan	7.578	7.421	8.635	7.095	8.829	7.365	6.927	8.970	7.071	5.495

GEO/TIME	Haz.19	Tem.19	Ağu.19	Eyl.19	Eki.19	Kas.19	Ara.19	Oca.20	Şub.20	Mar.20
Türkiye	26.697	26.801	32.887	26.415	33.310	25.922	26.051	43.872	30.627	35.256

Tablo 2: AB İşgücü Piyasası İstihdam ve İşsizlik LFS Ana Göstergeleri - İstihdam ve aktivite - Gerçekleşen Örnek Veriler (Eurostat, 2020)

* 27 ülke (2020).

** 1990 yılına kadar Federal Almanya Cumhuriyeti'nin (FRG - Federal Republic of Germany) eski bölgesi.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Avrupa Birliği'nin ve Türkiye'nin omurgasının KOBİ'ler olduğunu belirtmiştik. Covid-19 sonrası önlemlerde, yerel firmalarda sağlık güvenliği ile ilgili değişen politikalara ve gerekliliklere karşı hızlı değişim gösterebilecek KOBİ'ler önem kazanacaktır. Zira yeni çağda değişim KOBİ'lerin olmazsa olmaz reflekslerinden biri olmaktadır. Çünkü bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle ortaya çıkan icatlar ve küreselleşme süreci yeni bir paradigma değişimine sebep olarak bilgiye erişimi kolaylaştırmış, teknolojik gelişmeler ile iktisadi sistemde otomasyon ve dijital çözümlerin kullanımını artırmıştır (Güner, 2020, s. 122).

İşletmelere genel olarak bakıldığında, işletmelerde nihai tüketiciye hizmet veren firmalarda lojistik faaliyetleri ve bu faaliyetlerdeki özellikle sağlık ve hijyen boyutu, Covid-19 pandemi süreci ve sonrasında daha önemli olacaktır. Lojistik faaliyetlerinde bazı ek önlemler ve dolayısı ile bu önlemlerin maliyetlerinin birim fiyatlara yansımaları ile maliyetler artacaktır. Bu durumun da dönemsel olarak enflasyonu tetikleyici bir durum olabileceği düşünülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sağlık alanında kontrol hizmetlerinin daha farklı bir boyuta geçmesi muhtemeldir. Yeni tip koronavirüs ailesinden Covid-19'dan kaynaklanan hastalıktan 65 yaş üstü kronik ve konjenital rahatsızlıkları olanların daha çok etkilendiği, süreç sırasında genel kabul görmüştür. Aşının veya benzeri bir tedavinin (kürün) bulunması zaman alacağından bu yaş özelliklere (65 yaş üstü, kronik ve konjenital hastalıkları bulunan) sahip insanlara bir sağlık kontrol hizmeti ile ilgili, -evden çıkmadan iş görmeye kadar geniş yelpazede- bir iş modeli geliştirilebilir. Bu yaş grubuna yönelik kamu hizmetlerinin eksik kaldığı alanlarda kamu kontrolünde farklı ücretlendirme çeşitleri ile sağlık ve sağlık destek hizmetlerinin de istihdama katılacağı da bir öngörüdür. Bu doğrultuda işletmelerin 65 yaş üstü gruplara yönelik tedarik zinciri çalışmalarına özel önem vermek gerekmektedir. Tablo-1'de de bu yaş grubunun riskinin yüksek olması nedeni ile bu yaş grubundaki nihai tüketicilere farklı bir hizmet prosedürü segmentasyonu ile lojistik hizmeti verilmesi işletmelere değer katacaktır.

Yeni tip koronavirüsten kaynaklı bulaşıcı hastalığın sebep olduğu pandemi süreci ve sonrasında alınacak önlemler ve bunun gibi ilgili parametreler doğrultusunda sektörel değişimler olacaktır. Belirli aralıklarla yapılacak değişimlere sürekli uyum gerekecektir. Çevik, değişimlere hızlı bir şekilde cevap verebilecek ve yereldeki değişimleri de gözlemleyebilen KOBİ'ler ön planda olacaktır.

KAYNAKÇA

- Aghaverdiyev, B. (2020, 08 07). Fed Faiz Oranlarının Emtia Piyasasının Hacmine Etkisi - Dünya ve Türkiye'den Örnekler (Yükseklisans tezi, Marmara Üniversitesi). İstanbul.
- Bülbul, B. (2008). Risk ve Getiri Kavramlarına Farklı Bir Yaklaşım: Davranışsal Finans ve İMKB Üzerine Bir Uygulama, Yüksekisans Tezi. İstanbul.
- Doğan, M., & Faikoğlu, S. (2016). *Davranışsal Finans ve Finansal Okuryazarlık*. Bursa: Star Ajans Ltd Şti.
- Ekizceleroğlu, C. (2017). Emtia Piyasalarında Finansallaşma ve Kartelleşme Eğilimleri. *IERFM International Congress on Economic Researches and Financial Markets* (s. 455). Edirne: Detay Yayıncılık.
- Eu Delegation To Turkey. (2020, 07 05). *Covid-19*. Eu Delegation To Turkey: <https://www.avrupa.info.tr/en/coronavirus-crisis/covid-19-10193> adresinden alındı
- Güner, O., Bilgi Toplumu Göstergeleri Bağlamında Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye'ye Dair Bir Değerlendirme, *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2020, Vol.2, s. 121-143.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020, 07 10). *COVID-19 (Yeni Koronavirüs Hastalığı) Nedir?* COVID-19 Yeni Koronavirüs Hastalığı: <https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/tr/covid-19-yeni-koronavirus-hastaligi-nedir.html> adresinden alındı